

ΤΑ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ
ΤΩΝ ΕΝ ΤΗ Κ. ΔΙΑΘΗΚΗ. ΠΑΡΑΛΛΗΛΩΝ ΔΙΗΓΗΣΕΩΝ
ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΤΕΛΟΥΣ ΤΟΥ ΙΟΥΔΑ

Υ Π Ο

Γ. Α. ΓΑΛΙΤΗ

ΥΦΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

Αί άνωτέρω έκτεθεισαι θεωρίαί κατέδειξαν τας άκρότητας ώρισμένων έρμηνευτικῶν μεθόδων. Αί έφαρμοζόμεναι μέθοδοι εις τήν έρμηνείαν τῆς Γραφῆς και συνεπῶς εις τήν άντιμετώπισιν τῶν έρμηνευτικῶν προβλημάτων περι τοῦ τέλους τοῦ 'Ιουδα, έξαρτῶνται, βεβαίως, κατὰ κύριον λόγον εκ τῶν θεολογικῶν προϋποθέσεων τοῦ έρμηνευτοῦ· διό και ριζοσπάσται μεταρρυθμισται έφαρμόζουσι ριζοσπαστικὰς μεθόδους έρμηνείας, ένῶ έτεροι, προσκεκολλημένοι εις τήν κατὰ γράμμα θεοπνευστίαν, αγωνίζονται περιδεεῖς νά περισώσωσι ταύτην, ἦν διαβλέπουσιν άπειλουμένην εκ τῆς τροπῆς τῆς έρμηνείας πρὸς έτέραν κατεύθυνσιν ἢ εκείνην, ἦν οὔτοι έπιθυμοῦσι, βιάζοντες οὔτω τὸ κείμενον. Έν άντιθέσει δὲ πρὸς τινας παλαιούς, δεχομένους άνεξακριβήτους ιστορικῶς ἢ άπιθάνους κυκλοφορούσας παραδόσεις, ὡς ὁ Πατίας, οἱ «μυθισταί» άρνοῦνται τήν ιστορικότητα τῶν γεγονότων, άπλοποιοῦντες οὔτως οἰκτρῶς τὰ πράγματα. Βεβαίως, ἡ έρμηνευτική έπιστήμη εργάζεται επί τῆ βάσει τῶν παραδεδεγμένων μεθόδων, ἀς χρησιμοποιεῖ και ἡ θύραθεν έρμηνεία. Πέρα τούτων ὅμως ἡ έρμηνεία τῆς Γραφῆς έπεκτείνεται και εις τὸ θεολογικόν πεδίον — και ένταῦθα έχει πρωταρχικήν σημασίαν ἡ θεολογική τοποθέτησις τοῦ έρμηνευτοῦ. Φρονοῦμεν, ὅτι μία ὀρθόδοξος έρμηνεία πρέπει νά είναι άπηλλαγμένη άκροτήτων. 'Ο ὀρθόδοξος έρμηνευτής δέν είναι άνάγκη νά τοποθετηθῆ εις τὸ έν άκρον, ἵνα πολεμήσῃ τὸ έτερον. 'Εφ' ὅσον πέποιθεν, ὅτι ἡ 'Ορθοδοξία είναι ἡ αλήθεια, δέν θά θελήσῃ νά στηρίξῃ δῆθεν τήν αλήθειαν ταύτην δι' άσυστάτων συλλογισμῶν, παραποιούντων αὐτήν, οὔτε θά καταφύγῃ εις μεθοδικὰς αὐθαιρεσίας και διαλεκτικὰς σοφιστείας έν ὀνόματι τῆς θεοπνευστίας τῆς 'Αγίας Γραφῆς⁷³. άφ' έτέρου, ὅμως, δέν θά άπορρίψῃ τήν θείαν 'Αποκάλυψιν, στηριζόμενος εις τὸν κακῶς έννοούμενον ὀρθόν λόγον και άποκλείων πᾶν τὸ ὑπερβατικόν. 'Ο ὀρθόδοξος έρμηνευτής κινεῖται έλευθέρως

ἐν τῷ πεδίῳ τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης, χωρὶς νὰ εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀπορρίψῃ τὴν αὐθεντίαν τῆς ἐκκλησίας⁷⁴.

Τοιαῦται θεολογικαὶ προϋποθέσεις δύνανται νὰ καθοδηγήσωσι τὸν ὀρθόδοξον ἐρμηνευτὴν διὰ μέσου τοῦ κυκεῶνος τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθεισῶν καὶ ἀλληλοσυγκρουομένων ἀπόψεων περὶ τοῦ τέλους τοῦ Ἰούδα πρὸς τὴν εὕρεσιν τῆς ἀληθείας, πρὸς μίαν ὀρθόδοξον ἐρμηνείαν. Ἐκ τοιούτων προϋποθέσεων ὀρμώμενοι καὶ ἡμεῖς ἐπιχειροῦμεν ἐν συνεχείᾳ νὰ δώσωμεν εἰς τὰ ἐρμηνευτικὰ προβλήματα περὶ τοῦ τέλους τοῦ Ἰούδα μίαν ἀπάντησιν, πειρώμενοι ἀκριβῶς νὰ διαπλεύσωμεν τὰς συμπληγάδας τῶν διαφόρων ἐρμηνειῶν καὶ νὰ συμβάλωμεν τὸ κατὰ δύναμιν εἰς τὴν εὕρεσιν τῆς ὀρθοτέρας ἐρμηνείας.

Κατ' ἀρχὴν, πολὺ θὰ διευκολύνῃ τὴν περαιτέρω συζήτησιν ἐπὶ τῶν διαφόρων δυνατοτήτων ἐρμηνείας ἢ ἐξακρίβωσις τοῦ ἰδιαίτερου σκοποῦ, ὃν ἔκαστος τῶν συγγραφέων ἐπιδιώκει διὰ τῆς ἀφηγήσεως. Ὡς ἀλλαχοῦ ἐν ἐκτάσει ἐγράφομεν⁷⁵, βασικὸς σκοπὸς τοῦ ἀποστολικοῦ κηρύγματος ἐν γένει ἦτο νὰ γνωστοποιήσῃ καὶ ἀποδείξῃ τοῖς ἀκροαταῖς, ὅτι τὸ συγκεκριμένον ἱστορικὸν πρόσωπον Ἰησοῦς εἶναι ὁ ὑπὸ τῆς Γραφῆς προκαταγγελθεὶς μεσσίας, ὁ Χριστός. Πρὸς τοῦτο ἀπητοῦντο δύο στοιχεῖα, ἀφ' ἑνὸς ἡ ἱστορικὴ ἀφήγησις, ἀφ' ἑτέρου ἡ μαρτυρία τῆς Γραφῆς. Διὰ τῆς ἀποδείξεως, ὅτι αἱ ὑπὸ τῆς Γραφῆς εἰς τὸν μεσσίαν ἀναφερόμεναι προφητεῖαι εὔρον τὴν ἐκπλήρωσιν αὐτῶν ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Ἰησοῦ καὶ διὰ τῆς διαπιστώσεως, ὅτι τὰ πρὸς τὸν Ἰησοῦν σχετιζόμενα γεγονότα δὲν εἶναι, εἰ μὴ ἡ ἐκπλήρωσις τῶν προφητειῶν τῆς Γραφῆς, λαμβάνει μοναδικὸν κύρος τό, προφορικὸν ἢ γραπτόν, κήρυγμα.

Ἡ ἀρχὴ αὕτη τῆς ἐκ τῆς Γραφῆς ἀποδεικτικῆς ἰσχύει, ἐκ τῶν εὐαγγελιστῶν, κατ' ἐξοχὴν διὰ τὸν Ματθαῖον. Τὴν αὐτὴν ἀρχὴν βλέπομεν ἐφαρμοζομένην καὶ ὑπὸ τῶν πρώτων κηρύκων καὶ ἰδίως ὑπὸ τοῦ Πέτρου, κηρύττοντος ἐνώπιον Ἰουδαϊκοῦ ἀκροατηρίου, διὰ τὸ ὅποιον πᾶσα ἀπόδειξις ἔπρεπε νὰ ἐκπορεύηται ἐκ τῆς Γραφῆς, τοῦ μόνου κατ' αὐτὸ ἀποδεικτικοῦ μέσου⁷⁶. Δεδομένου δέ, ὅτι ἀμφότεραι αἱ περὶ τοῦ τέλους τοῦ Ἰούδα διηγήσεις προέρχονται ἐκ τοῦ Ματθαίου καὶ ἐκ τοῦ Πέτρου, οὗ τοὺς λόγους κατέγραψεν ὁ Λου-

74. Πρβλ. καὶ Π. Ἰ. Μ π ρ α σ ι ὡ τ ο υ, Αὐθεντία καὶ ἐλευθερία ἐν τῇ Ὀρθοδόξῳ Θεολογίᾳ (ἀνατύπωσις ἐκ τῆς «Ἐκκλησίας» Θ' 1931), ἐν Ἀθήναις 1931. Β. Μ. Βέλλα, Κριτικὴ τῆς Βίβλου καὶ ἐκκλησιαστικὴ αὐθεντία (ἀνάτυπον ἐκ τῆς Ἐπιστ. ἐπετηρίδος τῆς Θεολ. σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν 1937), ἐν Ἀθήναις 1937. Εὐ. Ἀντωνιάδου, Αἱ τῆς Κ. Διαθήκης ὀρθόδοξοι ἐρμηνευτικαὶ ἀρχαὶ καὶ μέθοδοι καὶ αἱ θεολογικαὶ τῶν προϋποθέσεις, Ἀθήναι 1937, κ.ἀ.

75. Γ. Ἀ. Γαλιτῆ, Χριστολογία τῶν λόγων τοῦ Πέτρου, Ἀθήναι 1963, σελ. 31-38. 45-46. Πρβλ. τ ο ὕ α ὕ τ ο ὕ, Εἰσαγωγή εἰς τοὺς λόγους τοῦ Πέτρου, Ἀθήναι 1962, σελ. 76-77.

76. Γ. Ἀ. Γαλιτῆ, Χριστολογία τῶν λόγων τοῦ Πέτρου, σελ. 32-33. Τ ο ὕ α ὕ τ ο ὕ, Εἰσαγωγή εἰς τοὺς λόγους τοῦ Πέτρου, ἐνθ' ἄνωτ.

κᾶς ἐν περιλήψει εἰς τὰς Πράξεις ἐκ παλαιότερων γραπτῶν ἀραμαϊκῶν πηγῶν⁷⁷, εὐρισκόμεθα ἐνώπιον δύο κατ' ἐξοχὴν ἐκπροσώπων τῆς ἰουδαϊκῆς ἐκ τῆς Γραφῆς ἀποδεικτικῆς. Ἀμφότεροι περιγράφουσι τὸ τέλος τοῦ Ἰούδα καὶ ἀμφοτέρων ὁ γενικὸς σκοπὸς εἶναι, ὡς προελέχθη, ἡ ἀπόδειξις, ὅτι τὰ περὶ τὸν Ἰησοῦν γεγονότα, εἰς αὐτὰ ὑπάγονται καὶ ἡ προδοσία καὶ τὸ τέλος τοῦ Ἰούδα, ἀποτελοῦσι τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν προφητειῶν τῆς Γραφῆς. Ἐνῶ δὲ ἀμφότεροι χρησιμοποιοῦσι τὴν διήγησιν καὶ ἐνῶ ἔχουσι τὸν αὐτὸν γενικὸν σκοπὸν, ἦτοι νὰ ἀποδείξωσι καὶ δι' αὐτῆς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν προφητειῶν, διαφέρουσιν ὡς πρὸς τὸν εἰδικὸν σκοπὸν. Ἦτοι, ὁ μὲν Ματθαῖος θέλει νὰ ἀποδείξῃ διὰ τῆς ἀφηγήσεως περὶ τοῦ τέλους τοῦ Ἰούδα τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς προφητείας τοῦ Ἰερεμίου/Ζαχαρίου: «καὶ ἔλαβον τὰ τριάκοντα ἀργύρια, τὴν τιμὴν τοῦ τετιμημένου ὃν ἐτιμήσαντο ἀπὸ υἱῶν Ἰσραὴλ, καὶ ἔδωκαν αὐτὰ εἰς τὸν ἀγρὸν τοῦ κεραμέως, καθὰ συνέταξέ μοι κύριος»⁷⁸, ὁ δὲ Πέτρος/Λουκᾶς τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς προφητείας τῶν Ψαλμῶν: «γενηθήτω ἡ ἔπαυλις αὐτοῦ ἔρημος καὶ μὴ ἔστω ὁ κατοικῶν ἐν αὐτῇ» καὶ «τὴν ἐπισκοπὴν αὐτοῦ λαβέτω ἕτερος»⁷⁹.

Ἐκ τοῦ διαφόρου σκοποῦ καθίσταται σαφές, ὅτι καὶ ἂν ἔτι εἶχον ἀμφότεροι τὴν αὐτὴν γραπτὴν πηγὴν, θὰ ἐχρησιμοποιοῖε ἕκαστος ἐκ τῆς διηγήσεως τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα μόνον, ἅτινα ἐξυπηρετοῦν τὸν εἰδικὸν αὐτοῦ σκοπὸν. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θὰ περιορίζοντο αἱ διαφοραὶ εἰς παραλείψεις στοιχείων ἐν τῇ μιᾷ ἀφηγήσει, ἅτινα θὰ ὑπῆρχον ἐν τῇ ἑτέρα. Αἱ διαφοραὶ ὅμως τῶν προκειμένων ἀφηγήσεων δὲν εἶναι μόνον τοιαύτης φύσεως. Τὸ εἶδος τῶν διαφορῶν ἐπιβάλλει ὅπως συμπεράνωμεν, ὅτι εὐρισκόμεθα ἐνώπιον δύο διαφόρων παραδόσεων, ὅθεν καὶ αἱ διαφοραὶ ὀφείλονται εἰς τὴν διαφορὰν τῶν πηγῶν, ἃς ἐχρησιμοποίησεν ἕκαστος⁸⁰. Ἐφ' ὅσον ἔχομεν λοιπὸν δύο παράγοντας, τὴν διάφορον ἐκλογὴν στοιχείων, ἀναλόγως πρὸς τὸν εἰδικὸν σκοπὸν, καὶ τὰς διαφοροὺς πηγὰς, εἶναι πολὺ φυσικὸν νὰ ὑπάρχωσιν αἱ παρατηρούμεναι διαφοραὶ. Οὕτω δ' ἐξηγουμένων τῶν διαφορῶν, δυνάμεθα πλέον νὰ χωρήσωμεν εἰς τὴν λεπτομερειακὴν ἐξέτασιν αὐτῶν.

77. Ἰδ. Γ. 'Α. Γαλίτη, Εἰσαγωγή εἰς τοὺς λόγους τοῦ Πέτρου σελ. 86 κ. ἐ. καὶ ἰδίως σελ. 105.

78. Ματθ. 27,9. Περὶ τοῦ πῶθεν ἐλήφθη ἡ προφητεία αὕτη, ἰδ. κατωτ. ἐν οἰκείῳ τόπῳ.

79. Πράξ. 1, 20 ἐκ Ψαλμ. 68, 26 καὶ 108,8.

80. Ὁ Εὐαγγελιστὴς Ματθαῖος, ἐφ' ὅσον δὲν δυνάμεθα σοβαρῶς νὰ ἰσχυρισθῶμεν ὅτι ἦτο αὐτόπτης ὄλων τῶν πρὸς τὸ τέλος τοῦ Ἰούδα σχετιζομένων λεπτομερειῶν, ἐπιβάλλεται νὰ δεχθῶμεν ὅτι εἶχε πηγὰς, οὐ μόνον προφορικὰς ἀλλὰ καὶ γραπτὰς, οἵανδήποτε ἀμελοῦσῶμεν λέσον τοῦ συνοπτικοῦ προβλήματος. Ὡς πρὸς τὰς Πράξεις, ἐλέχθη δι' ὀλίγων ἀνωτέρω καὶ ἐν ἐκτάσει ἀλλαχοῦ (ἰδ. ὑποσ. 77), ὅτι ὁ Λουκᾶς ἐχρησιμοποίησεν ἀραμαϊκὰς πηγὰς, περιεχούσας τοὺς λόγους τοῦ Πέτρου.

1. Καὶ ἐν πρώτοις: ὁ Ἰούδας «ἐκτήσατο χωρίον ἐκ τοῦ μισθοῦ τῆς ἀδικίας» (Πράξεις), ἢ οἱ ἀρχιερεῖς ἠγόρασαν τὸν ἀγρὸν τοῦ κεραμῆως, καὶ δὴ «εἰς ταφὴν τοῖς ξένοις» (Ματθαῖος); Κατ' ἀρχὴν τὸ «ἐκτήσατο» δύναται νὰ νοηθῆ, εἴτε κατὰ κυριολεξίαν εἴτε μεταφορικῶς. Κατὰ τὴν δευτέραν ἐρμηνείαν, τὴν μεταφορικὴν, δύνανται κάλλιστα νὰ συμβιβασθῶσιν ἀμφότεραι αἱ διηγήσεις: Ὁ Ἰούδας «ἐκτήσατο χωρίον» διὰ τῶν ἀρχιερέων, ἐφ' ὅσον οἱ τελευταῖοι ἠγόρασαν τὸν ἀγρὸν διὰ χρημάτων ἀνηκόντων τῷ Ἰούδα, καὶ τὰ ὁποῖα ἦσαν «ὁ μισθὸς τῆς ἀδικίας αὐτοῦ»⁸¹. Ἐξ ἄλλου, ὡς παρατηρεῖ καὶ ὁ Th. Zahn⁸², εἶναι ἀδύνατον νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ὁ Ἰούδας, μετὰ τὴν τέλεσιν τοῦ ἐγκλήματος, δὲν εἶχε τι πλεόν ἐπεῖγον νὰ πράξῃ, εἰ μὴ νὰ σπεύσῃ νὰ ἀξιοποιήσῃ τὸ διὰ τῆς προδοσίας κτηθὲν μικρὸν κεφάλαιον, ἀγοράζων ἀγρὸν ἐν Ἱερουσαλὴμ ἢ παρ' αὐτήν! Ὅθεν τὸ φυσικώτερον εἶναι νὰ ἀκολουθήσωμεν τὴν μεταφορικὴν ἐρμηνείαν· ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει καὶ τὸ «εἰς ταφὴν τοῖς ξένοις» δὲν παρέχει πράγματα.

Πρέπει νὰ σημειωθῆ, ὅτι ἡ μεταφορικὴ ἐρμηνεία τοῦ «ἐκτήσατο» ὑπὸ τὴν ὡς ἄνω ἔννοιαν πιστοῦται ἴσως καὶ λεξικογραφικῶς. Κατὰ τὸν K. Krumbacher⁸³, αἱ λέξεις κτησάμενος, κεκτημένος, κτήτωρ κ.λ.π. ἐν βυζαντινοῖς κώδιξι δὲν σημαίνουσι τὸν κάτοχον ἢ τὸν ἀγοραστήν, ἀλλὰ τὸν χορηγήσαντα τὰ χρήματα πρὸς κατασκευὴν τοῦ κώδικος. Ἐὰν τοῦτο ἀληθεύει, αἴρεται πᾶσα δυσχέρεια ἐν ταῖς προκειμέναις ἀφηγήσεσιν, ἐφ' ὅσον κατὰ Ματθαῖον οἱ ἀρχιερεῖς ἦσαν οἱ ἀγορασταί, ὁ Ἰούδας ὅμως ὁ «κτήτωρ» κατὰ τὴν ἔννοιαν τῶν βυζαντινῶν χειρογράφων. Ὁ J. Sickenberg⁸⁴ διστάζει νὰ θεωρήσῃ τὴν τοιαύτην σημασίαν τῆς λέξεως ἐν τῇ δευτέρᾳ μ.Χ. χιλιετηρίδι ὡς ἰσχύουσαν καὶ διὰ τὸν πρῶτον αἰῶνα, εἰ καὶ ἀναγνωρίζει τὴν ἐν τῇ Κ.Δ. ὑπαρξίν ριζῶν τῆς μεταγενεστέρως ἐξελίξεως τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης. Θὰ ἠδύνατό τις ὅμως, ἀπαντῶν εἰς τὸν Sickenberg, νὰ προσαγάγῃ τὴν ἐρμηνείαν τῶν πατέρων τῆς ἐκκλησίας⁸⁵, ἥτις τόσον ἐγγύς χρονικῶς πρὸς τὴν Κ.Δ. εὐρίσκεται καὶ

81. «αὐτοῦ» ἔχουσιν οἱ κώδικες D, t (itala), ἢ ὑπὸ Θωμᾶ Ἑρακλείας γενομένη ἀναθεώρησις τῆς συριακῆς μεταφράσεως, ὡς καὶ ἡ σαϊδικὴ μετάφρασις.

82. Kommentar zum N. Testament V, Die Apostelgeschichte des Lucas, Erste Hälfte, ἐν στ.

83. Κτήτωρ. Ein lexikographischer Versuch, ἐν Indogermanische Forschungen 25 (1909), σελ. 393-421. Αἱ γνώμαι αὗται τοῦ Krumbacher ἐπολεμήθησαν σφοδρῶς ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου Γ. Ν. Χατζιδάκι (Κτήτωρ, κτίτωρ κλπ., ἐν Ἀθηνᾶ ΚΑ' 1909, σελ. 441-464. Γ. Ν. Χατζιδάκις, Untersuchung über die Wörter σάβουρος, κτήτωρ-κτίτωρ und κουρμαῖνω, ἐν «Mitteilungen des Seminars für orientalische Sprachen» zu Berlin 13, 1910, Abt. II: Westasiatische Studien, σελ. 1-18), ὡς ἐξ ἄλλου καὶ ἔτεροι θέσει αὐτοῦ. Παρὰ τὴν πολεμικὴν ὅμως καὶ τὴν δρθότητά τινων ἐπὶ μέρους παρατηρήσεων, δὲν φρονοῦμεν, ὅτι ὁ Χατζιδάκις ἀνήρесе πειστικῶς καὶ ἀναμφιλέκτως τὴν θεωρίαν τοῦ Krumbacher.

84. Ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 71. Πρβλ. ἄνωτ. σελ. 277.

85. Ἰδ. ἄνωτ.

ἐνθα ἡ διαφορὰ τῶν διηγήσεων λύεται ἀκριβῶς διὰ τῆς μεταφορικῆς ἐρμηνείας τοῦ «ἐκθήσατο». Ἐὰν δὲ δεχθῶμεν μετὰ τοῦ Krumbacher⁸⁶, πρὸς ὃν συμφωνεῖ καὶ ὁ Sickenberger⁸⁷, ὅτι τὸ «κτᾶσθαι» μετέβαλε τὴν σημασίαν πρὸς τὸ «κτιζέσθαι»=«κτιζειν» (ἕπερ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Πινδάρου ἀπαντᾷ ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ παρέχειν τὰ χρήματα καὶ χορηγεῖν—stiften) ἕνεκα τῆς ἀκουστικῆς ὁμοιότητος τοῦ ἀορίστου «ἐκτησάμην» πρὸς τὸ «ἐκτισάμην», «ἐκτίσα», διατι νὰ τοποθετήσωμεν τὴν μεταβολὴν τῆς ἐννοίας εἰς τὴν βυζαντινὴν ἐποχὴν καὶ νὰ μὴ θεωρήσωμεν, ὅτι αὕτη ἤρξατο μετὰ τοῦ ἰωτακισμού, ἕπερ καὶ φυσικώτερον; Οὕτω θὰ πρέπει, μετὰ τῶν μαρτυριῶν τῆς μεταβολῆς ταύτης καὶ πρὸ τοῦ βυζαντινοῦ χειρογράφου νὰ κατατάξωμεν καὶ τὴν παροῦσαν τῶν Πράξεων. Ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει, τὸ ὑπὸ τοῦ Sickenberger λεγόμενον, ὅτι, ἐὰν ἡδύνατο νὰ ἐρμηνευθῇ τὸ «ἐκθήσατο» τῶν Πράξεων καθ' ὃν τρόπον αἱ ἀντίστοιχοι λέξεις τῶν βυζαντινῶν χειρογράφων, θὰ ἤρετο πᾶσα δυσχέρεια⁸⁸, εὐρίσκει τὴν ἐφαρμογὴν αὐτοῦ.

Ἄλλὰ καὶ δι' ἄλλων συλλογισμῶν δυνάμεθα νὰ χωρήσωμεν πρὸς τὴν λύσιν. Ἐὰν δεχθῶμεν (ιδ. κατωτ. 2), ὅτι κατὰ τοὺς στ. 18-19 τῶν Πράξεων 1 τὸ «χωρίον» ἐκλήθη «χωρίον αἵματος» ἐξ αἰτίας τοῦ θανάτου τοῦ Ἰούδα (ἐὰν ἀπέθανεν ἐν αὐτῷ ἢ οὐ εἶναι ἕτερον ζήτημα, ἐξεταζόμενον κατωτέρω ἐν § 2), εἶναι δυνατὴ καὶ ἕτερα ἐρμηνεία, δι' ἧς ὁμοίως δὲν ἀποκλείει ἡ μία διήγησις τὴν ἄλλην: ὁ Ἰούδας ἔδωκε, διὰ τοῦ θανάτου αὐτοῦ, τὸ ὄνομα εἰς τὸ «χωρίον». Ἐφ' ὅσον δὲ ἡ ὀνομασία τοῦ χωρίου ὀφείλεται εἰς τὸν Ἰούδα, κατὰ συνέπειαν τὸ «χωρίον» τοῦ «αἵματος» τοῦ Ἰούδα ἀνήκει τῷ Ἰούδα, ὅστις οὕτω «ἐκθήσατο» τὸ χωρίον τοῦτο, μεταφορικῶς πάλιν καὶ συμβολικῶς. Οὕτως εἶναι δυνατὸν νὰ ἠγόρασαν οἱ ἀρχιερεῖς τὸ χωρίον διὰ τῶν χρημάτων τοῦ Ἰούδα «εἰς ταφὴν τοῖς ξένους», νὰ ὀνομάσθῃ ὅμως τοῦτο ὑπὸ τοῦ λαοῦ «χωρίον αἵματος», ἕνεκα τοῦ Ἰούδα, ὅστις οὕτω «ἐκθήσατο», τρόπον τινά, αὐτό.

Ἐξ ἄλλου, ἡ διήγησις τῶν Πράξεων δὲν ἀποκλείει, νὰ εὑρέθῃ τὸ πτώμα τοῦ Ἰούδα ἐν τῷ ἀγρῷ τοῦ κεραμῆως καὶ νὰ ἐτάφη ἐκεῖ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει δικαιολογεῖται ὁ Λουκᾶς νὰ γράψῃ, ὅτι ὁ Ἰούδας «ἐκθήσατο» τὸ «χωρίον» τοῦτο, ἐφ' ὅσον ὁ ἀγρὸς οὗτος ὑπῆρξε τὸ τελικὸν καὶ μοναδικὸν κέρδος αὐτοῦ.

Πέρα τῶν ἀπόψεων τούτων, δύναται νὰ βοηθηθῇ εἰς τὴν λύσιν τοῦ προβλήματος ἡ ἀναλυτικὴ ἐξέτασις τῶν κειμένων καὶ τῶν μετὰ αὐτῶν διαφορῶν. Κατὰ τί διαφέρει ἐν προκειμένῳ τοῦ Λουκᾶ ὁ Ματθαῖος; Ἡ ἐπίμαχα σημεῖα εἶναι:

86. Ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 395.

87. Ἐνθ' ἄνωτ.

88. αὐτόθ. σελ. 70-71.

Ματθαῖος (27, 7)

(οἱ ἀρχιερεῖς)

ἠγόρασαν

ἐξ αὐτῶν (τῶν ἀργυρίων)

τὸν ἄγρον τοῦ κεραμέως

Πράξεις (1, 18)

οὗτος (ὁ Ἰούδας)

ἐκτήσατο

χωρίον

ἐκ μισθοῦ τῆς ἀδικίας

X

Ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνονται ταυτιζόμενα τὰ τρία τελευταῖα μέλη τῆς παραλληλίας καὶ ἡ διαφωνία ἐντοπίζεται εἰς τὸ πρῶτον μόνον μέλος: οἱ ἀρχιερεῖς ἐκτήσαντο τὸ χωρίον ἢ ὁ Ἰούδας; Καὶ ὅτι μὲν ὁ «ἄγρος τοῦ κεραμέως» τοῦ Ματθαίου καὶ τὸ «χωρίον» τῶν Πράξεων εἶναι ἐν καὶ τὸ αὐτό, καταφαίνεται ἐκ τῆς συνεχείας ἀμφοτέρων τῶν κειμένων, ἐφ' ὅσον ὁ ἄγρος ὠνομάσθη «ἄγρος αἵματος» κατὰ τὸν Ματθαῖον καὶ τὸ χωρίον «χωρίον αἵματος» κατὰ τὰς Πράξεις, δὲν δύναται δὲ νὰ ὑποστηριχθῇ σοβαρῶς ὅτι ὁ ἄγρος αἵματος δὲν ταυτίζεται πρὸς τὸ χωρίον αἵματος. Δύναται ὅμως κάλλιστα νὰ εὐδωθῇ ἡ ἐρμηνεία, ἡ διαστέλλουσα τὸν «μισθὸν τῆς ἀδικίας» ἀπὸ τῶν «ἀργυρίων». Ἄδικία ἦτο βεβαίως ἡ πρᾶξις τῆς προδοσίας. Μισθὸς ὅμως ἦσαν μόνον τὰ τριάκοντα ἀργύρια; Συνηθέστερον ἀναφέρεται ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ ὁ μισθὸς ἐν μεταφορικῇ ἐννοίᾳ. Δὲν δύναται λοιπὸν νὰ εἶναι μισθὸς τῆς ἀδικίας καὶ ὁ θάνατος τοῦ Ἰούδα⁸⁹; Ὁ προδότης ἔλαβε τὸν μισθὸν αὐτοῦ παρὰ τοῦ μισθοποδοτοῦ⁹⁰, ἐφ' ὅσον «πᾶσα παράβασις καὶ παρακοή ἔλαβεν ἔνδικον μισθοποδοσίαν»⁹¹, ὁ μισθὸς δὲ τῆς προδοσίας (=τῆς ἀδικίας) αὐτοῦ ἦτο ὁ θάνατος.

Οὕτω διαστέλλεται καὶ τὸ «ἐκτήσατο» ἀπὸ τοῦ «ἠγόρασαν». Οἱ ἀρχιερεῖς ἠγόρασαν, ἀλλ' ὁ Ἰούδας διὰ τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἐκτήσατο τὸ χωρίον. Ὁ σύνδεσμος τῆς κτήσεως καὶ τοῦ θανάτου διαφαίνεται καὶ ἐν τῷ κειμένῳ, ἔνθα μετὰ τὸ «ἐκτήσατο χωρίον ἐκ μισθοῦ τῆς ἀδικίας» προστίθεται «καὶ πρηνῆς γενόμενος ἐλάκησε μέσος», τῶν δύο γεγονότων συνδεομένων διὰ τοῦ «καί». Τὸ γεγονός, ὅτι ἀναφέρεται πρῶτον ἡ κτήσις καὶ κατόπιν ὁ θάνατος δύναται νὰ θεωρηθῇ πρωθύστερον, ἐρμηνευόμενον: ἐκτήσατο... ὅτε ἢ ἐνθα πρηνῆς γενόμενος... Ἐὰν δὲ θεωρήσωμεν, ὅτι ἡ σχέσις τῆς κτήσεως μετὰ τοῦ θανάτου εἶναι τοπικὴ (=ἐνθα), πρέπει νὰ δεχθῶμεν, ὅτι τὸ «χωρίον» εἶναι ὁ τόπος, ὅπου ἔθανεν ὁ Ἰούδας, ὅστις οὕτω διὰ τοῦ θανάτου καὶ ἐνδεχομένως τῆς ἐν αὐτῷ ταφῆς αὐτοῦ ἐκτήσατο τὸ χωρίον, ἐφ' ὅσον τοῦτο ὑπῆρξε τὸ τελικὸν καὶ μοναδικὸν κέρδος αὐτοῦ ἢ ἐφ' ὅσον ὁ λαὸς ὠνόμασε τοῦτο «ἄγρον αἵματος» ἐξ αὐτοῦ, ὡς ὀλίγον ἀνωτέρω⁹² ἀνεφέρομεν.

2. Δεύτερον: ὁ ἄγρος ἢ τὸ χωρίον αἵματος ὠνομάσθη οὕτως ἐκ τοῦ αἵ-

89. Διόγν. 9,2: «ὁ μισθὸς αὐτῆς (τῆς ἀδικίας) κόλασις καὶ θάνατος», ὁ πρβλ. πρὸς Ρωμ. 6,23: «τὰ γὰρ ὀψώνια τῆς ἀμαρτίας θάνατος».

90. Ἑβρ. 11,6.

91. Ἑβρ. 2,2.

92. προηγ. σελ.

ματος τοῦ Ἰησοῦ (Ματθαῖος) ἢ τοῦ Ἰούδα (Πράξεις); Κατ' ἀρχὴν ἐκ τῆς σχετικῆς διηγήσεως τῶν Πράξεων, παρὰ τὴν ἐκ πρώτης ὄψεως ἀντίθετον ἐντύπωσιν, οὐδόλως συμπεραίνεται, ὅτι ὁ θάνατος τοῦ Ἰούδα ἔλαβε χώραν ἐν τῷ «χωρίῳ αἵματος». Ἀπλῶς ἀναφέρεται ἐν τῇ διηγῆσει ὅτι ἕνεκα τοῦ (ἐπισυμβάντος ποῦ;) θανάτου τοῦ Ἰούδα ἐκλήθη τὸ «χωρίον» αὐτοῦ «χωρίον αἵματος». Ὡστε ἡ ὀνομασία αὕτη ὀφείλεται κατὰ τὰς Πράξεις οὐχὶ εἰς τὸ γεγονός, ὅτι ἐν αὐτῷ συνέβη ὁ θάνατος τοῦ Ἰούδα, ἀλλ' εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐν γένει. Ὅτι δ' εἰς τοῦτον ὀφείλεται, οὐδεμίαν καταλείπει ἀμφιβολίαν τὸ ἐν στ. 19 «ὦ σ τ ε κληθῆναι»⁹³.

Πολυπλοκώτερον ἐμφανίζεται τὸ ζήτημα ἐν τῇ διηγῆσει τοῦ Ματθαίου. Τὸ «διὸ ἐκλήθη» θὰ ἔπρεπε κανονικῶς νὰ ἀναφέρηται εἰς τὴν ἀμέσως προηγούμενην φράσιν: «ἠγόρασαν ἐξ αὐτῶν τὸν ἀγρὸν τοῦ κεραμέως εἰς τὰ φῆν τοῦ ἱεροῦ. διὸ ἐκλήθη ὁ ἀγρός...». Ἐπεὶ δὲ ὅμως ἐκλήθη ὁ ἀγρός «ἀγρός αἵματος», ὑπερισχύει ἡ προηγούμενη ταύτης φράσις, καθ' ἣν τὰ ἀργύρια, δι' ὧν ἠγοράσθη ὁ ἀγρός, «τιμὴ αἵματος ἐστίν». Τοῦτο εἶναι λογικώτερον, τὸ πρῶτον γραμματικῶς φυσικώτερον. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, μολονότι ἡ δευτέρα ἐκδοχὴ εἶναι πιθανωτέρα, καὶ ἡ πρώτη δὲν εἶναι κατ' ἀρχὴν ἀπίθανος· εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις πρόκειται περὶ θανάτου, περὶ αἵματος, εἰς τὴν δευτέραν κυριολεκτικῶς, εἰς τὴν πρώτην μεταφορικῶς. Εἰ δ' οὕτως, εἰς τὴν σειρὰν τῶν θανάτων πρέπει νὰ προσθέσωμεν καὶ τρίτον, τὸν τοῦ Ἰούδα, ἀναφερόμενον πάλιν εἰς τὴν ἀμέσως προηγούμενην φράσιν: «καὶ ἀπελθὼν ἀπήγατο». Οὕτω τὸ «διὸ ἐκλήθη» δύναται ν' ἀναφέρηται εἰς τὴν σειρὰν ἢ εἰς ἓνα τῶν τριῶν θανάτων-αἱμάτων, τοῦ Ἰούδα (στ. 5), τοῦ Ἰησοῦ (στ. 6 ἐν συνδυασμῷ πρὸς στ. 9) καὶ τῶν ξένων (στ. 7).

Ἐξ ἄλλου, ἡ «τιμὴ αἵματος», φαίνεται μὲν λογικώτερον νὰ ἀναφέρηται εἰς τὸ αἷμα τοῦ Ἰησοῦ (πρβλ.: «ἤμαρτον, παραδοὺς αἵμα ἀθῶων»), ἢ ἀμέσως προηγούμενη ὅμως ἀφήγησις εἶναι ἡ τοῦ ἀπαγχονισμοῦ τοῦ Ἰούδα: «...ἀπελθὼν ἀπήγατο. οἱ δὲ ἀρχιερεῖς... εἶπαν· ... τιμὴ αἵματος ἐστίν». Ὅθεν, ἐξ ἐπόψεως συντάξεως πάλιν, οὐδόλως εἶναι ἀφύσικον, νὰ ἀναφέρωμεν τὸ «τιμὴ αἵματος» ἐμμέσως εἰς τὸν Ἰούδαν, ἢ ἔστω καὶ εἰς τὸν Ἰούδαν.

Δυνατὸν, λοιπόν, ὁ «ἀγρός αἵματος» νὰ ὀφείλῃ τὸ ὄνομα αὐτοῦ εἰς τὸν θάνατον τοῦ Ἰούδα, ὡς ἀγορασθεὶς διὰ τῶν χρημάτων, ἅτινα ὑπῆρξαν ἢ ἀφορμὴ τοῦ θανάτου αὐτοῦ. Δυνατὸν ἐπίσης νὰ ἔλαβε τὴν ὀνομασίαν ἐκ τοῦ αἵμα-

93. Ἡ ἀντίθετος θεωρία τοῦ Th. Zahn (ιδ. ἄνωτ. σελ. 277), καθ' ἣν ἡ ὀνομασία ὀφείλεται κατὰ τὰς Πράξεις εἰς τὸν θάνατον, οὐχὶ τοῦ Ἰούδα ἀλλὰ τοῦ Χριστοῦ, δὲν δύναται νὰ εὐσταθήσῃ, ἐφ' ὅσον ἡ ὑπὸ τοῦ Zahn ὑποστηριζομένη σχέσις μεταξὺ τοῦ «μισθοῦ τῆς ἀδικίας» τοῦ στ. 1, 18 καὶ τοῦ «ὡς κληθῆναι» τοῦ στ. 19 εἶναι πόσον χαλαρά, σχεδὸν ἀνυπόστατος, ἐκμηδενιζομένη ἐκ τῆς παραθέσεως πολλῶν ἄλλων ἐννοιῶν μεταξὺ αὐτῶν. Ἡ ἀσθενὴς ἐπιχειρηματολογία τοῦ Zahn δὲν πείθει, ὅτι ὁ ἀγρός ἐκλήθη οὕτως ἐκ τοῦ «μισθοῦ τῆς ἀδικίας» = τοῦ αἵματος (τοῦ Χριστοῦ).

τος τοῦ Ἰησοῦ, ὅπερ ἐτιμήθη τριάκοντα ἀργυρίων, δι' ὧν ἠγοράσθη ὁ ἀγρός. Δυνατὸν τέλος νὰ ὠνομάσθη οὕτως ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι ἠγοράσθη «εἰς ταφὴν τοῖς ξένοις».

Βεβαίως, ἐκ τῶν τριῶν δυνατοτήτων ἐκ πρώτης ὄψεως ἐμφανίζεται ἔχουσα συντριπτικὰ ὑπὲρ ἑαυτῆς ἐπιχειρήματα ἢ δευτέρα, ἐρειδομένη ἐπὶ τῆς γραμμῆς «... αἷμα ἀθῶν» (στ. 4) — «τιμὴ αἷματος» (στ. 6) — «ἀγρός αἷματος» (στ. 8). Ἐὰν ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν μόνον τὸ κείμενον τοῦ Ματθαίου, ἡ ἐρμηνεία αὕτη ἐμφανίζεται ὡς ἡ ἀπλουστέρα. Δὲν εἶναι ὅμως ἡ ἀπλουστέρα, ἐὰν ἔχωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν ἀμφοτέρα τὰ κείμενα, τοῦ τε Ματθαίου καὶ τῶν Πράξεων, ἐφ' ὅσον αὕτη περιπλέκει τὴν ἐρμηνείαν, δημιουργοῦσα τὸ ὑπὸ ἐξέτασιν πρόβλημα. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ὡς ἀπλουστέραν τὴν ἀποψιν, ὅτι ὁ ἀγρός ἐκλήθη ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἀγρός/χωρίον αἵματος ἐκ τῆς σχέσεως αὐτοῦ πρὸς ἐκχυθὲν αἷμα ἐν γένει, ἢν σχέσιν δηλοῖ, ὁ μὲν Ματθαῖος διὰ τῆς παραθέσεως σειρᾶς «αἱμάτων», τοῦ «διδ» ἀναφερομένου εἰς τὴν σειρὰν ταύτην ἐν ἧ ἔστω προεξέχει τὸ αἷμα τοῦ Ἰησοῦ, ὁ δὲ Λουκᾶς διὰ τοῦ λεπτομερέστερον περιγραφομένου θανάτου τοῦ Ἰουδα καὶ τῆς ἐκχύσεως «τῶν σπλάγγων αὐτοῦ», πρὸς ἃ συνδέεται ἡ ὀνομασία τοῦ χωρίου διὰ τοῦ «ὥστε». Ἐτι ἀπλουστέρα γίνεται ἡ ἐρμηνεία, ἐὰν δεχθῶμεν ὡς ὀρθὴν τὴν ὑπὸ τοῦ A. Klostermann⁹⁴ τὸ πρῶτον προταθεῖσαν ὑπόθεσιν, καθ' ἣν ἡ ὑπὸ τοῦ Λουκᾶ ἀναφερομένη ἀραμαϊκὴ ὀνομασία τοῦ ἀγροῦ «Ἀκελδαμάχ»⁹⁵ ἔχει ὡς δεῦτερον συνθετικὸν τὴν λέξιν **קבר** (**קבר**) = κοίμησις, ὅποτε ἡ ὅλη λέξις θὰ ἐσήμαινε «κοιμητήριον». Ἐὰν δεχθῶμεν τὴν ἐρμηνείαν ταύτην, φέρομεν ἐγγύτερον ἔτι τὰς Πράξεις πρὸς τὸν Ματθαῖον, ἐφ' ὅσον οὕτω ταυτίζεται τὸ χωρίον αἵματος πρὸς τὸ κοιμητήριον, ὅπερ σημαίνεται καὶ ὑπὸ τοῦ Ματθαίου διὰ τοῦ «εἰς ταφὴν τοῖς ξένοις». Ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει θὰ ἦτο φυσικώτερον νὰ θεωρήσωμεν τὸ «διδ ἐκλήθη»... τοῦ Ματθαίου ὡς ἀναφερόμενον εἰς τὸ ἀμέσως προηγούμενον «εἰς ταφὴν τοῖς ξένοις». Τὸ ἀναφερόμενον πρόβλημα, πῶς ὁ Λουκᾶς ἀναφέρει μὲν «Ἀκελδαμάχ» = χωρίον κοιμήσεως = κοιμητήριον, ἐρμηνεύει δὲ «χωρίον αἵματος», δύναται νὰ παρακαμφθῇ, ἐὰν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ἡ ὑπ' αὐτοῦ ἀγνοία τῆς ἀραμαϊκῆς γλώσσης, ἧς ἔνεκα ἀναγράφει τὴν τε ἀραμαϊκὴν καὶ τὴν ἑλληνικὴν ὀνομασίαν τοῦ ἀγροῦ, θεωρῶν αὐτὰς ταυτοσήμεους.

Δεχόμενοι οὕτω τὴν ὑπόθεσιν ταύτην, φέρομεν ἐγγύτερον πρὸς τὸν Ματθαῖον τὰς Πράξεις, προστιθέντες εἰς αὐτὰς τὸ νέον στοιχεῖον τοῦ «κοιμητηρίου» καὶ δεχόμενοι, ὅτι ἡ ὀνομασία δὲν ὀφείλεται εἰς τὸν θάνατον-αἷμα

94. Probleme im Aposteltext, 1883, σελ. 1 κ.έ. Περβλ. Lohmeyer-Schmauch, ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 377.

95. Περὶ τὸ πρόβλημα τῆς ὀνομασίας Ἀκελδαμάχ ἢ Ἀκελδαμά καὶ τῆς ἐρμηνείας αὐτῆς ἀσχολούμεθα διεξοδικῶς ἐν ἐκδοθησομένῃ προσεχῶς μελέτῃ ἡμῶν.

τοῦ 'Ιούδα μόνον ἀλλὰ καὶ ἐτέρων, ἤτοι τῶν «ξένων» τοῦ Ματθαίου. Οὕτω καὶ αἱ πιθανότητες τῆς ἀναφορᾶς τοῦ «διὸ ἐκλήθη...» τοῦ Ματθαίου εἰς τὸ «εἰς ταφὴν τοῖς ξένοις» αὐξάνουσι, πέρα τῆς τοπικῆς συναφείας ἐν τῷ κειμένῳ⁹⁶, ἐρχομένου τοῦ Ματθαίου ἐγγύτερον πρὸς τὰς Πράξεις. Σημειωτέον, ὅτι ὁ Klostermann⁹⁷ φρονεῖ, ὅτι ἡ ἀρχικὴ ὀνομασία τοῦ ἀγροῦ ἦτο 'Ακελ-δαμάχ=κοιμητήριον, ἡ ἔννοια δὲ τοῦ «αἵματος» προσετέθη ὑπὸ τῆς πρώτης κοινότητος ἐξ ἀφορμῆς τοῦ θανάτου τοῦ 'Ιούδα.

Καὶ ἄν, τέλος, ἀγνοήσωμεν πάντα τ' ἀνωτέρω καὶ ἐμμεινώμεν εἰς τὴν ἀποψιν, ὅτι ὁ Ματθαῖος ἐννοεῖ μόνον τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ καὶ ὁ Λουκᾶς μόνον τὸ τοῦ 'Ιούδα, δεχόμεθα, ὅτι ὁ ἀγρὸς ἐκεῖνος ἦτο συνδεδεμένος παρὰ τοῖς πρώτοις χριστιανοῖς μετὰ παραστάσεων αἵματος. Παρὰ τοῖς μὲν ὑπερίσχυεν ἡ ἀνάμνησις τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ, παρὰ τοῖς δέ, τοῦ 'Ιούδα. Τὴν ἀνάμνησιν τοῦ πρώτου ἐκφράζει ὁ Ματθαῖος, τὴν τοῦ δευτέρου αἱ Πράξεις⁹⁸.

3. Ἀπλούστερον ἐμφανίζεται τὸ θέμα τοῦ θανάτου τοῦ 'Ιούδα. Καὶ τοῦτο διότι, παρὰ τὴν ἐκ πρώτης ὄψεως ἀντίθετον ἐντύπωσιν, ἡ μία διήγησις δὲν ἀποκλείει τὴν ἄλλην. Ὁ μὲν Ματθαῖος ἀναφέρει τὸ εἶδος τοῦ θανάτου (ἀπήγγεστο), ὁ δὲ Λουκᾶς περιγράφει τὸν τρόπον, καθ' ὃν ἔθανεν ὁ 'Ιούδας⁹⁹ («πρηνῆς γενόμενος» κ.λ.π.). Ὅθεν, οὐδὲν καλῶς νὰ δεχθῶμεν ἀμφοτέρας τὰς ἀφηγήσεις, ὡς πράττει ἄλλως τε σύμπτασα ἡ πατερικὴ ἐρμηνεία. Ἐξ ἄλλου, ἡ ἀφήγησις τοῦ Λουκᾶ ἀπαιτεῖ πτώσιν ἐξ ὑψηλοῦ τινος μέρους, τοῦθ' ὅπερ κάλλιστα ἐξυπηρετεῖται, ἐὰν δεχθῶμεν προηγηθέντα τὸν ἀπαγχονισμόν. Ἐὰν, ὅτε ἔπεσεν ἐκ τῆς ἀγχόνης, ἔνεκα ἀποκοπῆς τοῦ σχοινίου βεβαίως, ἐπακολουθησάντων τῶν ἐν ταῖς Πράξεσιν ἀναφερομένων, εἶχεν ἤδη ἀποθάνει ὁ 'Ιούδας ἢ οὐ, δὲν συμπεραίνεται ἐκ τῶν κειμένων. Χρονικὴ ἀπομάκρυνσις τῶν ὑπὸ τῶν δύο διηγήσεων ἀναφερομένων γεγονότων, καθ' ἣν ὁ 'Ιούδας ἐπέζησε καθαιρεθεὶς τῆς ἀγχόνης, τοποθετουμένων τῶν γεγονότων τῶν Πράξεων εἰς μεταγενεστέραν ἐποχὴν, ὡς φρονοῦσιν ἔνιοι πατέρες, δὲν φαίνεται πιθανή, τοσοῦτω μᾶλλον καθ' ὅσον τὰ κείμενα οὐδεμίαν σχετικὴν νῦν ποιοῦσι.

4. Τέλος, τὸ πρόβλημα τοῦ χωρίου τοῦ Ἱερεμίου: εἰς ποῖον ἀνήκει τὸ ὑπὸ τοῦ Ματθαίου τῷ Ἱερεμίᾳ ἀποδιδόμενον χωρίον; Ἐν πρώτοις δέον ὅπως

96. Πρβλ. Lohmeyer-Schmauch, ἐνθ' ἄνωτ., λέγοντας ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ τῆς σχετικῆς περικοπῆς τοῦ Ματθαίου: «Zwischen dieser Bestimmung (πρὸς ταφὴν τοῖς ξένοις) und dem neuen Namen «Blutacker» scheint eine unausgesprochene Beziehung zu bestehen. Der Acker heisst aramäisch Achele Damach (Act 1, 19) und diese Benennung lässt sich auch als 'Ort des Schlafes' verstehen».

97. Ἐνθ' ἄνωτ.

98. Πρβλ. A. Steinmann, Die Apostelgeschichte, (F. Tillmann, Die Heilige Schrift des N.T. = Bonner N.T.), Bonn 1934, σελ. 26-27.

99. Πρβλ. I. Owen παρὰ Π. Τρεμπέλα, Ἑπίτομη εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον, Ἀθήναι 1951, σελ. 496.

σημειωθῆ, ὅτι ὁ Ματθαῖος ἀποδίδει τοῦτο λίαν ἐλευθέρως. Τὸ συνήθως λεγόμενον, ὅτι τὸ χωρίον δὲν εἶναι τοῦ Ἰερεμίου, ἀλλὰ τοῦ Ζαχαρίου, εἶναι ἐν μέρει μόνον ἀληθές. Ὅντως, μετὰ τοῦ Ζαχαρίου ἔχει κοινὸν τὸ χωρίον μόνον τοὺς «τριάκοντα ἀργυροῦς», οὓς «ἐνέβαλον εἰς τὸν οἶκον κυρίου εἰς τὸ χωνευτήριον»¹⁰⁰. Ἐξ ἐτέρου καὶ ὁ Ἰερεμίας δὲν εἶναι ξένος πρὸς τὸ χωρίον, ὡς προφητεύων «ἀγρόν», «ἀργύριον»¹⁰¹, προσέτι δὲ καὶ τὸν «οἶκον τοῦ κεραμέως»¹⁰². Παρὰ Ζαχαρίᾳ ἐλλείπει οἰαδήποτε ἀναφορὰ εἰς τὸν ὑπὸ τοῦ Ματθαίου σημειούμενον «ἀγρόν τοῦ κεραμέως», ἄρα, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν φράσιν ταύτην τουλάχιστον, πρόκειται ἀναμφισβητήτως περὶ ἀναφορᾶς εἰς τὸν Ἰερεμίαν. Ἡ ἀναφορὰ αὕτη, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ Ματθαίου ἐλευθέραν ἀπόδοσιν τοῦ χωρίου καὶ τὰ παράλληλα στοιχεῖα τῶν δύο προφητειῶν, ὀδηγεῖ, πιθανῶς, εἰς τὴν λύσιν τοῦ προβλήματος, ἐὰν δεχθῶμεν, προσέτι, ὅτι ὁ Ματθαῖος θεωρεῖ σπουδαιότεραν τῆς προφητείας τοῦ Ζαχαρίου τὴν τοῦ Ἰερεμίου, ἐν ᾗ βλέπει περιεχομένην καὶ τὴν τοῦ πρώτου. Διὰ τὴν θεωρεῖ σπουδαιότεραν τὴν τοῦ Ἰερεμίου, ἐξηγεῖ, φρονούμεν, πειστικῶς ὁ J. Chr. von Hofmann, οὗ τὴν γνώμην ἐξέθεμεν ἀνωτέρω, ἐν τῷ πρώτῳ μέρει τῆς παρουσίας μελέτης¹⁰³. Ἐάν, ἐπὶ πλέον, ὑποθέσωμεν, μετὰ τοῦ Th. Zahn¹⁰⁴, ὅτι ὁ ὑπὸ τῶν ἀρχιερέων ἀγορασθεὶς ἀγρὸς τοῦ κεραμέως ἔκειτο εἰς τὴν πεδιάδα Βὲν Ἐννῶμ, εἰς ἣν εὕρισκετο καὶ ὁ «οἶκος τοῦ κεραμέως» τῆς προφητείας τοῦ Ἰερεμίου, ἐνισχύεται ἔτι πλέον ἡ ἄποψις αὕτη.

Δὲν θὰ πρέπει ὁμοίως νὰ ἀποκλεισθῆ καὶ ἡ ὑπὸ τῆς παραδόσεως καὶ μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων ὑποστηριζομένη¹⁰⁵ ἄποψις, ὅτι τὸ χωρίον προέρχεται ἐξ ἀποκρύφου συγγράμματος. Ἡ ἄποψις αὕτη, εἰ καὶ δὲν ἀποδεικνύεται ἐπαρκῶς, δὲν εἶναι ἀπίθανος, ἔχουσα ὑπὲρ ἑαυτῆς τὴν ἀρχαιότητα τῆς παραδόσεως.

Ἐκ τῶν λοιπῶν κατὰ καιροὺς ἐξενεχθεισῶν γνωμῶν, ἄλλαι παρουσιάζουσι πολλὰ κενά, μὴ λύουσαι τὸ πρόβλημα, ἕτεραι δὲ δὲν δύναται σοβρῶς νὰ συζητηθῶσιν. Ἡ θεωρία περὶ ἀντιγραφικοῦ λάθους δὲν δύναται νὰ εὐσταθήσῃ, ὡς μὴ ὑποστηριζομένη παλαιογραφικῶς. Οὕτως, ἐνῶ τὰ πλεῖστα χειρόγραφα ἔχουσι «ρηθὲν διὰ Ἰερεμίου τοῦ προφήτου», «διὰ Ζαχαρίου» ἔχουσι μόνον μικρογράμματοι κώδικες, ὡς ὁ 22 καὶ ἡ συριακὴ μετάφρασις τοῦ Θωμᾶ Ἡρακλείας¹⁰⁶. Ἐνταῦθα πρόκειται προφανῶς περὶ διορθώσεως. Ἡ γραφὴ «διὰ Ἡσαΐου», ἀντιπροσωπευομένη ὁμοίως ὑπὸ μικρογραμμάτων, ὡς ὁ 21,

100. 11, 12-13.

101. 39, 7-10.

102. 18, 2-12.

103. σελ. 276.

104. Ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 701.

105. Ἰδ. ἄνωτ. σελ. 274. 278.

106. 616 μ.Χ.

καὶ ἐκ τῆς itala ὑπὸ τοῦ I τοῦ 8ου αἰῶνος, δὲν συζητεῖται, τοῦ 'Ησαίου ὄντος ἀσχέτου πρὸς τὸ χωρίον. Τέλος, «ρηθὲν διὰ τοῦ προφήτου» ἀπλῶς ὑπάρχει ἐν τῷ μεγαλογραμμάτῳ Φ τοῦ 6ου αἰῶνος, τοῖς μικρογραμμάτοις 33 καὶ 157, ἐκ τῆς itala ἐν τοῖς a καὶ b τοῦ 4ου-5ου αἰῶνος καὶ ἐν ταῖς συριακαῖς μεταφράσεσι. Πιθανῶς ἐξεβλήθη ἐκ τούτων τὸ «'Ιερεμίου», πρὸς παραμερισμὸν τῶν δυσχερειῶν. 'Εξ ἑτέρου, νὰ ἡγνόη τόσον ὁ ἰουδαῖος Ματθαῖος τὴν Γραφὴν καὶ ὁ ἀπόστολος καὶ εὐαγγελιστὴς τὴν προέλευσιν ἑνὸς τόσον σημαντικοῦ χωρίου, ἐφ' οὗ ἐστήριζε κατὰ τὸ κήρυγμα τὴν ἐκ τῆς Γραφῆς ἀποδεικτικὴν ἐπιχειρηματολογίαν αὐτοῦ, εἶναι λίαν ἀπίθανον. Τὸ πιθανώτερον παραμένει, ὅτι ὁ Ματθαῖος ἔγραψεν ὄντως «διὰ 'Ιερεμίου», βλέπων εἰς αὐτόν, ὡς δέχεται καὶ ὁ Hofmann, προφητευόμενον τὸν ὑπὸ τῶν ἀρχιερέων διὰ τῶν χρημάτων τῆς προδοσίας ἀγορασθέντα τ ὀ π ο ν καὶ θεωρῶν τὴν προφητείαν ταύτην ὡς σπουδαιότεραν τῆς τοῦ Ζαχαρίου, ἣν δέχεται ὡς ἐμπεριεχομένην ἐν τῇ τοῦ 'Ιερεμίου.

Οὐδὲν ἀπίθανον, εἰ καὶ οὐχὶ ἐπαρκῶς τεκμηριωμένη, εἶναι καὶ ἡ γνώμη τῶν Strack-Billerbeck καὶ Lightfoot¹⁰⁷. Οὕτως, οὐδὲν κωλύει ἡμᾶς νὰ δεχθῶμεν, ὅτι διὰ τοῦ «'Ιερεμίου τοῦ προφήτου» δηλοῦται τὸ σύνολον τῶν προφητικῶν βιβλίων, ὡς οἱ «Ψαλμοὶ» τοῦ Λουκ. 24, 44 χαρακτηρίζουσι τὰ ἀγιόγραφα, ὧν πρῶτον τὸ βιβλίον τῶν Ψαλμῶν. Πάντως, γεγονὸς εἶναι, ὅτι πρέπει νὰ ἀποκλεισθῇ πλάνη, ἀντιγραφικὸν λάθος ἢ ἕτερα τίς παρεμφερῆς θεωρία.

Διὰ τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθεισῶν ἀπόψεων ἐπὶ τῶν ἐρμηνευτικῶν προβλημάτων περὶ τοῦ τέλους τοῦ 'Ιούδα, ἐπειράθημεν νὰ δώσωμεν, ὡς προείπομεν, ἀπάντησιν εἰς τὰ προβλήματα ταῦτα καὶ νὰ συμβάλωμεν εἰς τὴν εὑρεσιν τῆς ὀρθότερας ἐρμηνείας. 'Ηκολουθήσαμεν τὰς παραδεδεγμένας ἐρμηνευτικὰς μεθόδους, αἱ δὲ θεολογικαὶ προϋποθέσεις, ἀφ' ὧν ὠρμήθημεν, ἦσαν ὀρθόδοξοι, τουτέστιν ἀπηλλαγμένοι ἀκροτήτων καὶ προκαταλήψεων. Δὲν ἐστήριχθημεν εἰς τὸν ὀρθὸν λόγον καὶ μόνον, ἀπορρίπτοντες τὴν 'Αποκάλυψιν, ἀλλ' ἐκινήθημεν ἐλευθέρως ἐν τῷ πεδίῳ τῆς ἐρεῦνης, χωρὶς νὰ θεωρῶμεν ἀπαραίτητον νὰ ἀρνηθῶμεν τὴν αὐθεντίαν τῆς ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως. Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς τοιαύτης κριτικῆς ἐργασίας, ἡ παρούσα μελέτη, δὲν προσφέρει ριζοσπαστικὴν λύσιν. Δι' αὐτῆς ἐπειράθημεν νὰ προσφέρωμεν ἀπλῶς λύσιν. 'Εχομεν τὴν γνώμην δέ, ὅτι προσφέρομεν νέαν θεώρησιν, μὴ ἀπομακρυνομένην ἡμῶς τοῦ πνεύματος τῆς παραδόσεως. 'Η παράδοσις ἀντιμετωπίζει τὰ ἐξετασθέντα προβλήματα συμβιβαστικῶς. Καὶ ἡ διὰ τῆς παρουσίας ἐργασίας προτεινομένη λύσις δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς συμβιβαστικὴ. Τοῦτο εἶναι, φρονοῦμεν, ὑπὲρ αὐτῆς. Διότι, ὡς παρατηρεῖ ὁ J. Sickenberger¹⁰⁸, καὶ

107. 'Ιδ. ἄνωτ. σελ. 277-278.

108. 'Ενθ' ἄνωτ. σελ. 69-70.

εἰς τὰς θύραθεν πηγὰς, ὅταν παρατηρῶνται διαφοραί, τίθεται ἀφ' ἑαυτοῦ πρῶτον τὸ θέμα τοῦ συμβιβασμοῦ αὐτῶν. Ὁ συμβιβασμὸς δὲν πρέπει, κατὰ τὸν Sickenberg, νὰ ἀπορρίπτεται à priori, ἀλλὰ μόνον ὅταν χάριν αὐτοῦ ἀκολουθῶνται ὁδοὶ μεθοδικῶς ἐσφαλμέναι. Τοιαύτην ὁδὸν, ὅμως δὲν νομίζομεν ὅτι ἠκολουθήσαμεν. Ἐξ ἑτέρου, εἴμεθα τῆς γνώμης ὅτι εἶναι λίαν παρακεκινδυνευμένη ἡ μέθοδος τῶν ριζοσπαστικῶν λύσεων. Διότι, ὅσον καὶ ἂν εἶναι ἐντυπωσιακὴ ἀπάντησις τις, ἀνατρέπουσα τὰ κρατοῦντα, ἔχει τὸ μειονέκτημα τῆς ἀρνήσεως στοιχείων, ἰσχυόντων ἐπὶ μακρόν, πρέπει δὲ νὰ εἶναι ἰσχυρότατα τὰ νέα στοιχεῖα, ὥστε νὰ δυνηθῶσι νὰ καλύψωσι τὸ ἐκ τῆς ἀρνήσεως κενόν. Ἄπ' ἐναντίας, ἐὰν τὰ νέα στοιχεῖα δὲν ἀνατρέπωσιν, ἀλλ' ἐναρμονίζονται πρὸς τὰ παραδεδομένα, καθιστῶσι καὶ τὴν παράδοσιν σύμμαχον τῶν νέων ἀπόψεων. Τὸν σύμμαχον τοῦτον, θέλομεν νὰ πιστεύωμεν, ὅτι ἔχουσιν αἱ ἡμέτεραι ἐν τῇ παρουσίᾳ μελέτῃ ἐκτεθεῖσαι ἀπόψεις.